

Kretanje stanovništva kroz povijest

Jakša, Marin

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:023091>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

MARIN JAKŠA

KRETANJE STANOVNIŠTVA KROZ POVIJEST

Završni rad

Pula, 2015.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
«Dr. Mijo Mirković»

MARIN JAKŠA

KRETANJE STANOVNIŠTVA KROZ POVIJEST

Završni rad

JMBAG: 1649-E

Studijski smjer: Financijski management

Predmet: Ekonomska povijest

Mentor: Prof. dr. sc. Marija Bušelić

Pula, rujan 2015.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Marin Jakša, kandidat za prvostupnika Poslovne Ekonomije ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 28.09.2015.

Student:

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DEMOGRAFIJA KAO DRUŠTVENA ZNANOST	3
2.1. Predmet demografije, demografska metoda i izvori podataka	4
2.2. Povijesni razvoj demografije	5
2.3. Demografija i ekonomija.....	7
3. KRETANJE GLOBALNOG STANOVNIŠTVA KROZ POVIJEST.....	8
3.1. Kretanje stanovništva u povijesti.....	8
3.2. Svjetsko stanovništvo u današnjici i predviđanja budućih kretanja	12
3.3. Kretanje europskog stanovništva	15
3.4. Kulturalne različitosti kao posljedica migracija naroda Europe.....	17
4. KRETANJE STANOVNIŠTVA KROZ POVIJEST U REPUBLICI HRVATSKOJ	18
5. RAZMJETAJ STANOVNIŠTVA NA ZEMLJI.....	23
6. ZAKLJUČAK.....	26
LITERATURA.....	27
POPIS SLIKA.....	28
POPIS TABLICA	28

1. UVOD

Demografija predstavlja iznimno važnu znanost koja se bavi izučavanjem stanovništva, a za te potrebe integrira niz ostalih znanosti kao što su povijest, sociologija, ekonomija, logika, statistika i mnoge druge. Unutar navedenoga, ističe se značaj i složenost demografskih istraživanja koja su zbog prirode istraživanja i primijenjene metode istraživanja vrlo specifična, a čine temelj ove znanosti.

Na globalno kretanje stanovništva u povijesti utjecao je niz čimbenika i događaja. Značajniji porast stanovništva nerijetko je bio povezan s važnijim znanstvenim i revolucionarnim dostignućima ili napredcima u medicini i ostalome. To je vrlo logično uzme li se u obzir direktan utjecaj uvjeta i kvalitete života na produljenje životnog vijeka i poticanje nataliteta. Međutim, s ovog se aspekta identificira nejednakost s obzirom na razvijene, manje razvijene i nerazvijene zemlje, misleći na ukupan broj stanovnika i prirodna kretanja stanovništva.

Cilj rada je analizirati kretanje stanovništva kroz povijest na globalnoj i nacionalnoj razini, te se osvrnuti na sadašnjost i buduća predviđanja. Svrha rada je potvrditi početnu hipotezu o važnosti demografije, te istražiti integriranost i uvjetovanost s ostalim znanostima, a posebice s ekonomijom.

Završni rad koncipiran je u 6 poglavlja. U prvom poglavlju dan je uvod koji upoznaje čitatelja sa temom rada i sa poglavljima koja su opisana u samome radu. Drugo poglavlje „Demografija kao društvena znanost“ uvodi čitatelja u srž tematike, a istražuje temeljne pojmove kao što su demografija, prirodno kretanje stanovništva, natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj i ostalo. Također, razmatra se značaj demografije s aspekta znanosti i integracije u ostalim znanostima. Na taj se način nastoji potvrditi važnost njezina izučavanja. Sljedeće poglavlje istražuje povijesna zbivanja i njihov direktan utjecaj na kretanje svjetskog stanovništva. Osim povijesne analize, daje se pregled stvarnoga stanja s aspekta kretanja stanovništva u današnjici, kao i buduća predviđanja (projekcije) o rastu stanovništva i stanju s obzirom na dijelove i regije svijeta. Pri tome se posebno potencira problematika nedovoljno razvijenih i nerazvijenih zemalja svijeta koje obilježava visoka stopa nataliteta, veliki udio mladog stanovništva koje je neobrazovano i siromašno, izoliranost, ekonomska nerazvijenost, glad i slično. Vršiti se analiza na koji su način ove zemlje utjecale na kretanje stanovništva u povijesti, kakav je njihov utjecaj u današnjici i što se očekuje u budućim kretanjima stanovništva. Četvrto poglavlje tiče se kretanja stanovništva na konkretnom primjeru Republike Hrvatske, što se smatra iznimno važnim.

Na isti se način, kao i u prethodnom poglavlju, pristupa razradi problematike, pa se daje pregled stanja u povijesti, realno stanje u današnjici i očekivanja u budućnosti. Na ovaj se način nastoji smisleno i detaljno istražiti predmetnu tematiku i potvrditi postavljene hipoteze. Pretposljednje poglavlje govori nam o gustoći naseljenosti cijeloga svijeta. U posljednjem poglavlju dan je zaključak do kojega se došlo obradom teme.

Za potrebe rada korištene su osnovne metode istraživanja. Empirijskom je metodom izvršeno istraživanje dostupne literature i ostalih izvora podataka koji su značajni za ovu tematiku. Nadalje, metoda analize i sinteze, te komparacijska metoda poslužile su daljnjoj i detaljnoj obradi podataka. Statistička metoda zauzela je posebno mjesto zbog prirode problematike rada i važnosti statističkih podataka, te su njome isti istraženi i obrađeni. U konačnici, rad je sročen u predočeni tekst deskriptivnom metodom.

2. DEMOGRAFIJA KAO DRUŠTVENA ZNANOST

Kvalitetna analiza predmetne tematike primarno zahtijeva pojmovno određenje demografije kao društvene znanosti, njezina razvoja i značenja te povezanosti s ekonomijom. Na taj se način nastoji što detaljnije i smislenije istražiti problematiku rada, te uvesti čitatelja u njezinu srž.

Povijesno gledajući, najstarija grana statistike je upravo statistika stanovništva, odnosno demografska statistika. Njezinu pojavnost razmatramo u dalekoj prošlosti, čak prije Krista. Interesi vladara za popisom stanovništva primarno su bili motivirani vojnim i fiskalnim razlozima. Prvi sustavni, ali parcijalni zapisi o pojedinim komponentama kretanja stanovništva javljaju se u 17. stoljeću. U tom su razdoblju pripadnici škole političkih aritmetičara dali egzaktne analize nekih demografskih fenomena. Također, kao primjer se navodi analiza mortaliteta Londona koju je proveo J. Graunt, te konstrukcija prve moderne tablice mortaliteta autora E. Halleya. Važno je naglasiti da su mnogi ekonomisti iskazali veliki interes prema gospodarskim implikacijama kretanja stanovništva, a prvenstveno pripadnici škole građanske klasične političke ekonomije.¹

Demografija je novovjekovna i relativno mlada znanstvena disciplina, odnosno društvena znanost koja proučava stanovništvo s kvantitativnog i kvalitativnog aspekta. Pod time se misli na proučavanje skupa osoba koje sudjeluju u svojim posebnim obilježjima kao jedinka, a čine osnovu za formiranje strukture stanovništva (populacije).² Na taj se način diferencira populacija jednog teritorija u odnosu na druge.

Pri navedenom važno je razlikovati sljedeće pojmove koji ujedno čine i mjerne jedinice u demografiji:

- osoba ili stanovnik - jedinka promatranog teritorija kojoj se pri demografskom pristupu pridodaju različiti epiteti kao živorođeni, umrli, oženjeni, ekonomski aktivan, neobrazovan, nezaposlen i slično;
- kućanstvo – složena statistička jedinica društveno-gospodarskog značenja koja predstavlja skup osoba nekog teritorija koje žive u istom stanu i zajednički se hrane;
- obitelj – složena statistička jedinica socijalno-gospodarskog značenja koja označava skup osoba koje su u srodstvu;
- naselje – antropogeno-geografska jedinica koja označava svaki kompaktni skup zgrada, bilo da je riječ o zaselku ili velikom gradu.³

1 Wertheimer-Baletić, A. (1999.): "Stanovništvo i razvoj", Mate, Zagreb, str. 39.

2 Op. cit. pod 1, str. 41.

3 Ibid.

U nastavku se iznose razmatranja o predmetu demografije i demografskoj metodi, kao i o izvorima podataka u demografiji.

2.1. Predmet demografije, demografska metoda i izvori podataka

Predmet demografije razmatra se u užem i širem smislu. Tako on u užem smislu podrazumijeva brojnost i prostorni raspored stanovništva, prirodno kretanje (nataliteti mortalitet), mehaničko odnosno migracijsko kretanje, te starosno spolnu strukturu stanovništva. Pro tome se naglasak postavlja na proučavanje nataliteta i mortaliteta. U širem smislu, predmet demografije analizira brojno stanje i prostorni razmještaj stanovništva, prirodno i mehaničko kretanje, te promjene u demografskim, socio-ekonomskim i ostalim strukturama stanovništva. Tu se uključuje i razmatranje ostalih pojmova (obitelji, kućanstava, naselja) u onoj mjeri u kojoj utječu na razvoj društva i proučavanje populacijske politike.⁴

Suvremeno poimanje demografije uvodi pojam demografski razvoj. Pod navedenim se misli na složeno proces razvoja stanovništva koji obuhvaća njihovo prirodno i mehaničko kretanje u međusobnoj interakciji s promjenama u svim strukturama. Pri tome se identificiraju različiti utjecajni čimbenici, a misli se na:

- gospodarske;
- društvene;
- socio-ekonomske;
- biološke i dr.⁵

Posljedično, zaključuje se da demografski razvoj zapravo označava promjene u strukturama stanovništva, kao i niz utjecajnih čimbenika koji determiniraju navedene promjene. Ovim se pristupom demografija interpretira kao složena društvena znanost koja istražuje zakone razvoja stanovništva unutar povijesne i društveno-ekonomske uvjetovanosti. Eпитet složenosti koji se pridaje demografiji potvrđuje se induciranjem i objedinjavanjem različitih društvenih i prirodnih znanosti kao što su na primjer filozofija, povijest, logika, matematika i ine znanosti.

Demografska metoda označava specifičan pojam unutar demografske statistike. U okviru navedenoga, osoba koja primjenjuje ovu metodu mora imati znanstveno utemeljena znanja o demografiji kako bi bila sposobna izvršiti procjene o demografskim kretanjima, što predstavlja

4 Op. cit. pod 1, str. 42.-44.

5 Ibid.

težak posao. Provođenje demografskih istraživanja predstavlja sustavni proces koji se sastoji od:

- prikupljanje i obradu podataka;
- numeričku analizu podataka;
- kauzalno istraživanje (utvrđivanje uzročno-posljedičnih veza).⁶

Ovim se putem dobivaju sirovi podatci, a zadaća demografa koji provodi istraživanje je da uz primjenu demografske analize dođe do znanstveno fundamentalnih zaključaka. Ovime se ujedno i potvrđuje prethodna konstatacija o zahtjevnosti i složenosti demografskog istraživanja.

U konačnici se navode i izvori podataka koji su relevantni pri demografskim istraživanjima. Oni temeljni izvori su:

- popis stanovništva;
- demografske statistike;
- posebne statističke publikacije o istraživanim skupinama;
- ankete;
- razni upravni i drugi registri državnih i društvenih službi.

Popis stanovništva provodi se svakih nekoliko godina, ovisno o teritoriju koje se razmatra. On predstavlja najveći popis ovoga karaktera. Demografske statistike podrazumijevaju vitalne statistike, odnosno tekuće i kontinuirano praćene statistike kao što su rođenje, smrt, te vjenčanje. Statističke publikacije su na primjer školske, poljoprivredne, te statistike zaposlenih na nekome teritoriju. Ankete su također vrlo vrijedan izvor podataka pri demografskom istraživanju, pa im se pridaje poseban značaj. Nadalje, pod pojmom registara misli se prvenstveno na matični registar, registre osiguranika, vojne registre i slično.

2.2. Povijesni razvoj demografije

O definiciji demografije već je bilo riječi u prethodnom tekstu. Međutim, za poznavanje demografije u globalu, nužno je razmotriti i njezin povijesni razvoj u svijetu.

Pojam se prvi puta uvodi u djelu autora Achille Guillarda (1799. –1876.), francuskog statističara i prirodoslovca, u djelu "*Osnove ljudske statistike ili usporedna demografija*" ("*Éléments*

⁶ Vekarić, N. (2010.): "Metoda "reprezentativne kapi" i genealoška metoda u povijesnoj demografiji", <http://hrcak.srce.hr/63758>, 10. lipnja 2015., str. 3.

de statistique humaine ou démographie comparée") 1855 godine.⁷ Kada je riječ o razvoju demografije, naglašava se činjenica da su se njezini pojedini dijelovi razvijali u okviru nekih drugih znanosti kao što je statistika, politika, ekonomija, filozofija, sociologija i slične. Kao samostalna disciplina razvija se tek u 20. stoljeću, dok se djelomična razmatranja o stanovništvu prepoznaju već u starom vijeku u djelima Platona i Aristotela, te u srednjovjekovnoj kršćanskoj filozofiji (Ciprijan, Raterije Veronski, Toma Akvinski).⁸

Posebna povezanost demografije, tijekom njezina razvoja, očitovana je ka statistici. Stoga je demografska statistika prva specijalizirana grana statistike. Snažan razvoj statističkih istraživanja stanovništva može se pratiti tijekom druge polovice 17. stoljeća kao što je već i spomenuto na početku rada. Godine 1662. J. Graunt izradio je prve tablice smrtnosti analizirajući stope nataliteta i fertiliteta. Na taj je način utvrdio veličinu porasta stanovništva za London i za cijelu Englesku u spomenutom razdoblju. U istraživanjima mu je pomogao W. Petty, koji je 1681. godine načinio sličnu studiju za Dublin. Nadalje, takav je pothvat poduzeo i Johan Süsmilch u Njemačkoj. Glavni radovi takve vrste o stanovništvu susreću se također i kasnije, u 19. stoljeću.⁹

Kroz povijest, demografija je bila usko vezana i uz političku ekonomiju. Tadašnja ekonomska razmatranja o stanovništvu vezana su uz imena W. Pettyja, J. Childa, A. Smitha, T. R. Malthusa, te K. Marxa. U 20. stoljeću ističu se i J. M. Keynesa i A. Hansena.¹⁰

Nakon Drugog svjetskog rata, demografija doživljava sve intenzivniji značaj, a porast stanovništva pokazuje tendenciju naglog rasta, osobito kada je riječ o zemljama u razvoju. Stanovništvo većine europskih zemalja tada se udvostručilo. Oko 1500 istaknutih osoba iz oko 100 zemalja podnijelo je 1974. godine *Deklaraciju o prehrani i stanovništvu* koja je bila upućena Ujedinjenim narodima. U njoj se upozoravalo na naglo pogoršanje prehranbene situacije u svijetu i predlagale su se mjere za sprječavanje katastrofe. Već se tada upućuje na problem nekontroliranog rasta svjetskog stanovništva što za posljedicu može imati ubrzano iscrpljivanje svih prirodnih izvora i sirovina. Svjetske konferencije o stanovništvu održane su u organizaciji UN-a u Bukureštu 1974. godine, Ciudad de Mexicu 1984. godine i Kairu 1994. godine¹¹

O detaljnijem razvoju demografije u Hrvatskoj bit će riječi u sljedećem poglavlju.

7 Hrvatska enciklopedija: "Demografija", <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14510>, 11. lipnja 2015.

8 Ibid.

9 Ibid.

10 Ibid.

11 Ibid.

2.3. Demografija i ekonomija

Demografija je usko povezana uz mnoge znanosti, a posebice uz ekonomiju. U razvoju demografije identificirana su dva poticaja većeg interesa ekonomista za demografiju. Prvi se javlja u razvijenim zemljama, posebno onim europskim, a proizlazi iz ekonomskih utjecaja na razvoj stanovništva, koji je podrazumijevao pad nataliteta i porast stanovništva tridesetih godina u svezi s Velikom krizom.¹² Keynes i njegov sljedbenik Hansen iz SAD-a u to su vrijeme ukazali na smanjenje stope rasta stanovništva kao posljedicu Velike ekonomske krize. Tada se javlja i Hansenova teza o stagnaciji koja je podrazumijevala negativan utjecaj smanjenje stope rasta stanovništva na potražnju dobar. Drugi je pak poticaj očitovan nakon Drugog svjetskog rata na primjeru zemalja u razvoju. Odnosio se na povećanje stope rasta stanovništva koja ima dugoročne implikacije na gospodarski i društveni razvoj.

Pri navedenome, može se govoriti i o nužnosti suradnje ekonomista i demografa. To se primarno ističe u sljedećem:

- problematika radne snage kao proizvodnog čimbenika;
- problematika potražnje i potrošnje, odnosno istraživanja demografskih odrednica obujma i strukture potrošnje;
- porezna i investicijska politika – povezana uz kvantum štednje;
- formuliranje politike ekonomskog i društvenog razvoja shodno tekućem stanju.¹³

Shodno navedenome, potvrđena je logika uvođenja pojma ekonomska demografija koji označava proces utvrđivanja demografskih elemenata u ekonomskim procesima i identificiranje uzročno-posljedične veze. Nerijetko se u teoriji i praksi ovaj pojam poistovjećuje s demografijom radne snage. Ona proučava problematiku formiranja radne snage zavidno o demografskim faktorima.

Navedenim se nedvojbeno potvrđuje uska povezanost demografije i ekonomije, te se naglašava nužnost integriranja znanja obaju znanosti pri donošenju mnogih razvojnih zaključaka i planova na razini države i na razini manjih lokalnih jedinica.

12 Op. cit. pod 1, str. 54.-55.

13 Ibid.

3. KRETANJE GLOBALNOG STANOVNIŠTVA KROZ POVIJEST

Nakon pojmovnog određenja temeljnih pojmova relevantnih za tematiku ovoga rada, ulazi se u srž problematike, te se daje statistička analiza kretanja ukupnog broja stanovnika u svijetu kroz povijest.

Posebna se pažnja posvećuje razmatranju značajnih povijesnih događaja koji su utjecali na nagle promjene u ukupnom broju stanovnika na globalnoj razini. Time se nastoji ukazati na važne uzroke povećanja ukupnog broja svjetskog stanovništva i detaljnije analizirati pitanje svjetske demografije.

U konačnici se daje i realno stanje o broju stanovnika u današnjici, kao i projekcije o budućim kretanjima stanovnika u svijetu, te se na taj način zaokružuje ovo poglavlje.

3.1. Kretanje stanovništva u povijesti

Prema objavljenim podacima Ujedinjenih naroda, moderni Homo sapiens pojavio se oko 50000 godina prije nove ere. Proučavajući daleku prošlost, možemo reći da je prevladavala visoka stopa fertiliteta¹⁴ kao i visoka stopa mortaliteta¹⁵ na što je utjecao način života i tadašnji životni uvjeti. Ondašnje lovačko-sakupljačko društvo imalo je skromne uvjete života u smislu nastambi, a prehranjivalo se sakupljenim plodovima koje su nalazili u vlastitom okruženju i lovom. Također, upitni su bili i higijenski uvjeti, a na kratak životni vijek i visoku stopu mortaliteta utjecale su bolesti i sukobi. Procjenjuje se da je u razdoblju do 1. godine nove ere u svijetu živjelo oko 250 milijuna stanovnika, pri čemu je rast ukupnog broja stanovništva bio umjeren.¹⁶

Prvo ubrzanje rasta broja stanovnika zabilježeno je poboljšanjem uvjeta života, a tada se misli na agrarnu revoluciju. Ipak, u ovom se razdoblju ne može govoriti o značajnom porastu broja stanovnika u svijetu. Temeljna obilježja ovoga društva su:

- koncentracija ljudi u manjim selima;
- neefikasne metode proizvodnje u poljoprivredi;
- mali broj poljoprivrednika;

14 Reprodukcijska, rodna stopa.

15 Smrtnost.

16 EFZG (2014.): "Procjene i projekcije kretanja svjetskog stanovništva", <http://web.efzg.hr/dok/DEM//pmedjimurec/4%20Procjene%20i%20projekcije%20kretanja%20svjetskog%20stanovni%C5%A1tva.pdf>, 12. lipnja 2015., str. 2.

- eksperimentiranje s novim poljoprivrednim tehnikama kako bi se poboljšali uvjeti života;
- postupno uvođenje novih oruđa i novih usjeva;
- povećanje proizvodnje hrane utjecalo je na spori rast ukupnog broja stanovnika.¹⁷

Ovo je ujedno predstavljalo predindustrijsko razdoblje, kada dolazi do prve ekspanzije ukupnog broja stanovnika u svijetu, točnije sredinom 18. stoljeća, a obilježeno je Industrijskom revolucijom. Tada se bilježi oko milijardu stanovnika na Zemlji.¹⁸

Predindustrijalizacija je značila prijelazno razdoblje između osnivanja manufaktura u srednjovjekovnim gradovima i prave industrijalizacije. Tada su ruralne obitelji posvećivale slobodno vrijeme manufakturnim obvezama, nakon zadovoljenja onih poljoprivrednih. Pod manufakturom se misli na tkanje, šivanje, te ostale poslove u kućnoj radinosti. To je ujedno donosilo i dodatnu zaradu, te mogućnost unapređenja uvjeta života. Stoga se može zaključiti da je predindustrijalizacija imala važne ekonomske, socijalne i demografske značajke. Doprinosi ovoga razdoblja očituju se u:

- snažnijoj trgovačkoj mreži;
- osiguranju dodatnih prihoda ruralnom stanovništvu;
- povećanje potražnje za gradskim proizvodima i uslugama.¹⁹

Ovo je razdoblje stimuliralo porast ruralnog stanovništva, što je zauzvrat dovelo do povećanja migracija u gradove, koji naglo rastu u razdoblju ranog novog vijeka.

Industrijska je revolucija primarno obilježavala revoluciju u tehnologiji koja je značajno povećala produktivnost, inovacije i poduzetništvo. Generalno, ova je revolucija utjecala na bolje životne uvjete i mnoge promjene u svim sferama života. Glavni noviteti koje je donijela spomenuta revolucija su rastuća tržišta i nove industrije, otvaranje novih radnih mjesta i osiguranje zaposlenja. To se proporcionalno implicira na pitanje demografije, točnije omogućava se mladim muškarcima ranije osamostaljenje i mogućnost ženidbe, te zasnivanja obitelji, stimulira se veći fertilitet i potiče populacijski rast. Također, razvoj transporta i pad troškova utjecao je na smanjenje gladi u svijetu jer je više područja bilo opskrbljeno potrebitim namirnicama.²⁰ Generalno se poboljšao životni standard, higijena, prehrana ljudi, zdravlje, te životni uvjeti općenito.

17 Ibid.

18 Op. cit. pod 16.

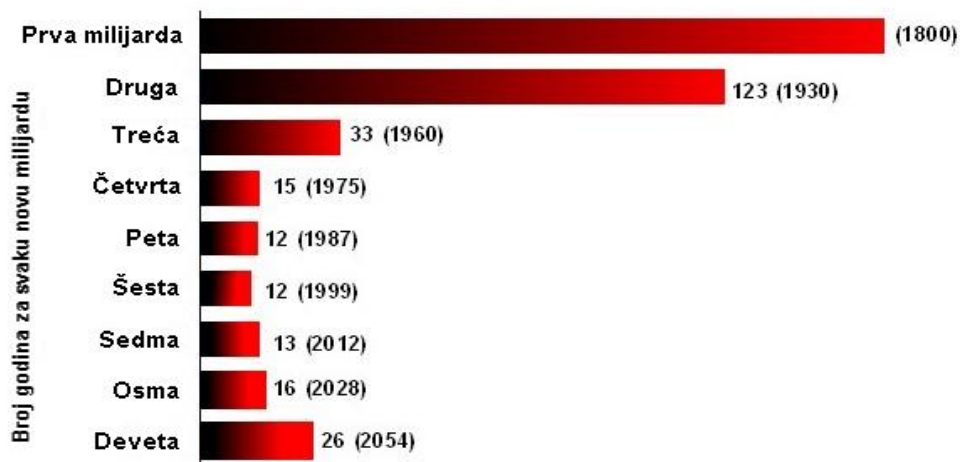
19 PRVA: "Industrijska revolucija", <http://www.prva.hr/images/pdf/LEKCIJA%2013%20-%20INDUSTRIJSKA%20REVOLUCIJA.pdf>, 12. lipnja 2015.

20 Ibid.

Navedenim se jasnije dočarava tadašnje stanje i razlog značajnijeg porasta broja ljudi. Sljedeće značajnije razdoblje je ono nakon 1950. godine. Tada je započeo novi, neviđeni rast broja stanovnika, kao što je i prikazano (Slika 1.).

Slika 1. Rast svjetskog stanovništva (povijesni pregled i buduće projekcije)

Rast svjetskog stanovništva

Izvori: Population Reference Bureau i UN

Izvor: EFZG (2014.): "Procjene i projekcije kretanja svjetskog stanovništva", <http://web.efzg.hr/dok/DEM//pmedjimurec/4%20Procjene%20i%20projekcije%20kretanja%20svjetskog%20stanovni%C5%A1tva.pdf>, 12. lipnja 2015., str. 3.

Zaključuje se da se broj stanovnika povećava za isti brojčani iznos, odnosno za 1 milijardu u sve kraćem roku. Prvo udvostručenje broja svjetskog stanovništva zabilježeno je od europske renesanse do industrijske revolucije u trajanju od oko 400 godina, dok je naredno trajalo nešto više od sto godina. Kasnije se udvostručenje javlja za nešto manje od sto godina, da bi se nakon toga evidentirao porast broja stanovnika s 3 milijarde na 6 milijardi u razmaku od oko 40 godina.²¹

Kada je riječ o rastu broja stanovnika i razmatranju razdoblja kada je dosegnuta nova milijarda zanimljivo je istaknuti sljedeće podatke:

- procjenjuje se je svijet do brojke od 2 milijarde stanovnika došao oko 1927. godine, u razdoblju Velike depresije;
- do 3 milijarde stanovnika svijet je stigao oko 1959. godine u doba Hladnog rata između dviju supersila SAD-a i SSSR-a. Tada je na zapadu zabilježen "baby boom", te je svjetska populacija rasla po stopi od 2% na godinu.

²¹ Op. cit. pod 16.

- Tek 15 godina kasnije rođen je 4-milijarditi stanovnik, točnije 1974. godine;
- 5-milijarditi stanovnik svijeta rodio se 1987. godine;
- 12 godina kasnije rodio se 6-milijarditi stanovnik svijeta, odnosno 1999. godine.
- 7-milijarditi stanovnik Zemlje rođen je 2011. godine²².

Prema navedenom, u manje od 75 godina svjetsko se stanovništvo utrostručilo, čime se dokazuje i argumentira intenzivan i kontinuirani rast ukupnog broja svjetskog stanovništva.

Kao rekapitalizacija navedenoga, zaključuje se da se rast ukupnog broja stanovnika tijekom povijesti uglavnom kretao sporo zbog visokih stopa mortaliteta. Tijekom povijesti je zabilježena i visoka stopa fertiliteta jer se time nastojalo povećati populaciju. Pri tome je važno uzeti u obzir i tadašnji životni vijek čovjeka. Tako je tijekom lovačko-sakupljačke faze, čovjek u prosjeku živio oko 20 godina, a više od polovice rođene djece umrlo je prije navršene 5. godine života. Prosječna žena morala je roditi 7 djece kako bi tek 2 od njih doživjelo starosnu dob. Razlog tome bili su oskudni životni uvjeti, nedovoljna higijena, nedovoljna količina vode i hrane, bolesti, sukobi i ostalo.

U razdoblju između 8000. godina prije nove ere i 1750. godine prosječan godišnji rast broja stanovnika iznosio je oko 67 000. Danas se svjetsko stanovništvo povećava za oko 240 000 ljudi na dnevnoj razini.²³

Razdoblje nakon 1750. godine obilježila je industrijska revolucija. Poboljšanje uvjeta života i egzistencijalnih potreba čovjeka utjecalo je na pad stope mortaliteta, što je za posljedicu imalo nagliji rast ukupnog broja stanovnika u svijetu. Primarno su se ove promjene osjetile u Europi i Sjevernoj Americi, a kasnije i u ostatku svijeta. U razvijenijim zemljama pad mortaliteta bio je potaknut ekonomskim razvojem, te poboljšanjem javnog zdravstva i napretkom medicine. Pad stope mortaliteta najprije je zabilježen u zemljama s višim stupnjem ekonomskog razvoja, Europi i Sjevernoj Americi, gdje je također uslijedio i pad stope fertiliteta. U manje razvijenim zemljama stope fertiliteta padale su bitno sporije, što je i dovelo do brzog rasta stanovništva.

U nastavku se navode podatci o sadašnjem stanju s aspekta kretanja svjetskog stanovništva, kao i projekcije o budućim kretanjima.

22 Kri, I. (2011.): "Pročitajte kako je svijet narastao na 7 milijardi stanovnika", <http://www.index.hr/vijesti/clanak/procitajte-kako-je-svijet-narastao-do-7-milijardi-stanovnika/580365.aspx>, 12. lipnja 2015.

23 Op. cit. pod 16, str. 9.-15.

3.2. Svjetsko stanovništvo u današnjici i predviđanja budućih kretanja

Ukupan broj stanovnika u svijetu kreće se oko 7 milijardi. Mnogi stručnjaci, znanstvenici i demografi naglašavaju moguće posljedice pretjeranog rasta broja stanovnika. Pri tome se misli na pritisak na Zemlju, pretjeranu eksploataciju resursa radi zadovoljenja egzistencijalnih potreba, problematiku proizvodnje sve veće količine otpada i ostalo.

U nastavku se navode podatci o stopi rasta ukupnog broja stanovnika u razdoblju od 2005. do 2010. godine (Tablica 1.).

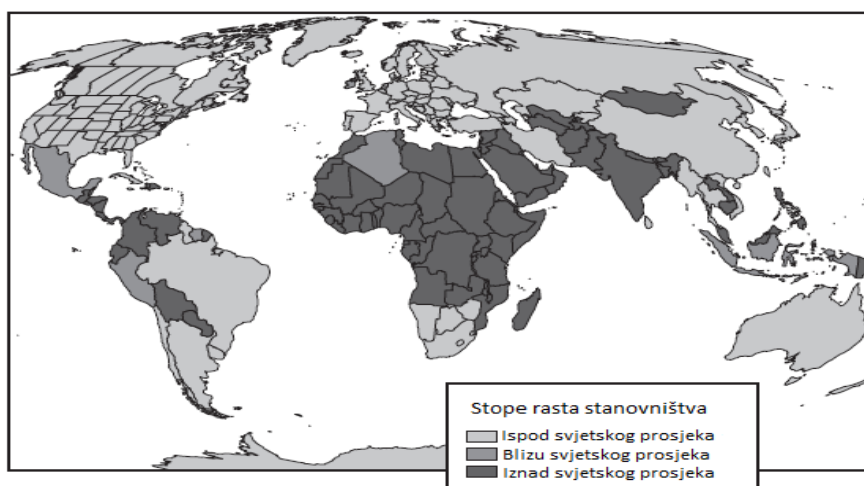
Tablica 1. *Stopa rasta svjetskog stanovništva 2005.-2010. Godine.*

	Svijet	Razvijene zemlje	Nerazvijene zemlje	Najnerazvijenije zemlje
Godišnja stopa rasta br. stan.	1,20%	0,42%	1,37%	2,28%

Izvor: EFZG (2014.): "Procjene i projekcije kretanja svjetskog stanovništva", <http://web.efzg.hr/dok/DEM//pmedjimurec/4%20Procjene%20i%20projekcije%20kretanja%20svjetskog%20stanovni%C5%A1tva.pdf>, 12. lipnja 2015., str. 9.-15.

Iz navedene tablice zaključuje se da najnerazvijenije i slabije razvijene zemlje imaju najviše stope rasta broja stanovnika i najviše doprinose rastu broja svjetskog stanovništva (Slika 2.).

Slika 2. *Stope rasta svjetskog stanovništva*

Izvor: EFZG (2014.): "Procjene i projekcije kretanja svjetskog stanovništva", <http://web.efzg.hr/dok/DEM//pmedjimurec/4%20Procjene%20i%20projekcije%20kretanja%20svjetskog%20stanovni%C5%A1tva.pdf>, 12. lipnja 2015., str. 11.

Razlozi ovakvoga scenarija su nedovoljna edukacija; nedostupnost kontracepcije; položaj žene u obitelji; siromaštvo; fertilitet kod djece i ostalo.

U manje razvijenim zemljama svijeta stanovništvo i dalje brzo raste. U pod-saharskoj Africi to se događa unatoč brojnim bolestima kao što je HIV/AIDS i ebola, te gladi i siromaštvu koji projiciraju visoku stopu mortaliteta. S druge pak strane, u razvijenijim zemljama rast stanovništva se usporio, stao ili čak postao negativan. Shodno navedenome, zaključuje se da zemlje čiji broj stanovnika ubrzano raste imaju veći udio mladih ljudi ali i siromašnih, skloni u bolestima i političkoj nestabilnosti. Zemlje koje bilježe sporiji rast stanovništva imaju starije, zdravije, ali i bogatije stanovništvo, te su predvodnice svijeta i imaju političku stabilnu situaciju.

S obzirom da globalni gospodarski razvoj nije pratio rast stanovništva može se govoriti o kontrasnom demografsko-gospodarskom odnosu. Pri tome, razvijene zemlje koje imaju najveće stope rasta stanovništva ekonomski su najslabije i imaju vrlo nizak BDP. Kao primjer se navodi Indija koja ima vrlo visoke troškove zdravstvene zaštite i osnovnog obrazovanja djece s obzirom da više od trećine ukupnog stanovništva čine djeca do 15 godina starosti. Također, Kina se susreće s navedenim problemom, a obilježava je zahtjev Vlade da se obitelji drže norme jednoga djeteta. Nasuprot tome, Francuska novčanim i ostalim mjerama potiče rađanje trećeg djeteta.²⁴

Prema podacima iz 2014. godine navode se najnaseljenije zemlje svijeta (Tablica 2.).

Tablica 2. Najnaseljenije zemlje svijeta 2014. godine

Zemlja	Broj stanovnika u milijunima
Kina	1,36
Indija	1,3
SAD	318
Indonezija	251
Brazil	203
Pakistan	194
Nigerija	177
Bangladeš	154
Rusija	144
Japan	127

Izvor: EFZG (2014.): "Procjene i projekcije kretanja svjetskog stanovništva", <http://web.efzg.hr/dok/DEM//pmedjimurec/4%20Procjene%20i%20projekcije%20kretanja%20svjetskog%20stanovni%C5%A1tva.pdf>, 12. lipnja 2015., str. 9., obrada autora.

24 Op. cit. pod 16, str. 12.

Iz navedene se tablice zaključuje da je većina svjetskog stanovništva koncentrirana u nekoliko zemalja. Pri tome, čak 37% svjetskog stanovništva živi u Kini i Indiji, dok ostalih 8 najmnogoljudnijih država obuhvaća 22% ukupnog broja svjetskog stanovništva.

Konačno, važno je naglasiti pojam demografske tranzicije koji je i doveo do prikazanog rasta svjetskog stanovništva. On podrazumijeva pad stope mortaliteta usporedno s produljenjem života zahvaljujući javnozdravstvenim inicijativama i napretku medicine. Također, sljedeće obilježje demografske tranzicije je i pad stope nataliteta koji se javio usporedno s manjom željom i potrebom za većim brojem djece. Ono što je tome doprinijelo jest dostupna kontracepcijska zaštita, promjena uloga muškarca i žene u obiteljima, ulazak žena u tržište rada i želja za izgradnjom karijere, povećanje troškova života i ostalo.²⁵ U nastavku se daje prikaz demografske tranzicije razvijenih i nerazvijenih zemalja svijeta.

Tablica 3. Demografska tranzicija u razvijenim i nerazvijenim zemljama

Razvijene zemlje	Nerazvijene zemlje
• U današnjim razvijenim zemljama demografska tranzicija trajala je stoljećima • Stope mortaliteta i nataliteta padale su usporedno • Gospodarstva i društva promijenila su se tijekom tog vremena • U Švedskoj, npr., sporo opadajuće stope mortaliteta i nataliteta dovele su do stope rasta stanovništva koja je ostala na stabilnoj razini tijekom proteklih 250 godina, rijetko prelazeći 1% (na godišnjoj razini)	• U zemljama u razvoju tijekom 20. stoljeća došlo je do poboljšanja javnog zdravstva i usvajanja moderne medicine, osobito nakon Drugog svjetskog rata • Stope mortaliteta su pale, ali su stope nataliteta ostale visoke • U Šri Lanki, npr., stopa mortaliteta dojenčadi pala je sa 105‰ u 1950ima na manje od 20‰ do 1990ih

Izvor: EFZG (2014.): "Procjene i projekcije kretanja svjetskog stanovništva", <http://web.efzg.hr/dok/DEM//pmedjimurec/4%20Procjene%20i%20projekcije%20kretanja%20svjetskog%20stanovni%C5%A1tva.pdf>, 12. lipnja 2015., str. 15., obrada autora.

Prema procjenama, do 2050. godine usporit će se rast stanovništva u svijetu. Porast veličine svjetskog stanovništva za 3,7 milijardi od sada pa do 2100. prvenstveno će povećati populacije

²⁵ Ibid.

zemalja u razvoju i nerazvijenih zemalja, pa se očekuje ukupan broj stanovnika od 8,2 milijarde u 2050. godini, te 9,6 milijardi stanovnika u 2100. godini. Kao što je i rečeno, najintenzivniji rast broja stanovnika očekuje se i dalje u nerazvijenim zemljama, a procjenjuje se da će se njihova populacija do 2050. godine udvostručiti i iznositi 1,8 milijardi stanovnika, a 2100. godine čak 2,9 milijardi stanovnika. Nadalje, prema projekcijama Ujedinjenih naroda, stanovništvo razvijenih zemalja 2100. godine doseći će 1,28 milijardi stanovnika.²⁶ Prema navedenom, udio stanovništva razvijenih zemalja opadati će, dok će udio stanovništva zemalja u razvoju rasti.

3.3. Kretanje europskog stanovništva

Usporedbom stanovništva ostalih kontinenata, Europljani su najviše selili. Zbog mijenjanja državnih granica, posebno Njemačke, Poljske i bivše Čehoslovačke, većina je bila prisiljena emigrirati krajem Drugog svjetskog rata²⁷. To je ujedno bio i najveći migracijski pokret u ljudskoj povijesti nakon Svjetskog rata, kada je u Zapadnu Europu ušlo oko petnaest milijuna ljudi. Neki su se vratili u zemlju podrijetla, ali većina je ostala.

U kasnim četrdesetima i pedesetima došlo je i do prekomorske migracije. Iz Europe je otišlo tri milijuna ljudi, a u Europu su ušli kolonisti iz bivših kolonija Velike Britanije, Francuske i Nizozemske, kao što su Indija, Alžir, Angola i Mozambika²⁸.

Nakon rata Europa se rekonstruirala, budući da se u državama Zapadne Europe javlja manjak radne snage. Kao radna snaga prvo se regrutiraju ratom raseljene osobe a potom se dovodi radna snaga iz manje industrijaliziranih zemalja (Irske i Finske), nekoliko mediteranskih zemalja – Italije, Španjolske, Portugala i Grčke, te kasnije iz bivše Jugoslavije, Maroka, Tunisa i Turske. Godine 1970. najveći apsolutni broj imala je Njemačka (3 milijuna), zatim Francuska, Švicarska i Belgija.

Radnici su bili dobrodošli, ali pod uvjetom da je njihov boravak privremen i da ne dovode svoje obitelji. Tek potkraj šezdesetih godina postaje jasno da umjesto planirane privremene rotacije stanovništva dolazi do stalnog naseljavanja.

Sredinom osamdesetih ponovno se mijenja migracijski obrazac – povećava se broj tražitelja azila u srednjoeuropskim zemljama. Između 1985. i 1991. njihov se broj povećao za više od tri puta – od 192.000 na 661.000. Većina su bile osobe iz bivših socijalističkih zemalja; Poljske, Jugoslavije, Rumunjske, Albanije i Bugarske.²⁹ Godina 1989. prekretnica je u povijesti

²⁶ Ibid.

²⁷ Mesić, Milan (2002), Međunarodne migracije: tokovi i teorije, FFZG, Zavod za sociologiju

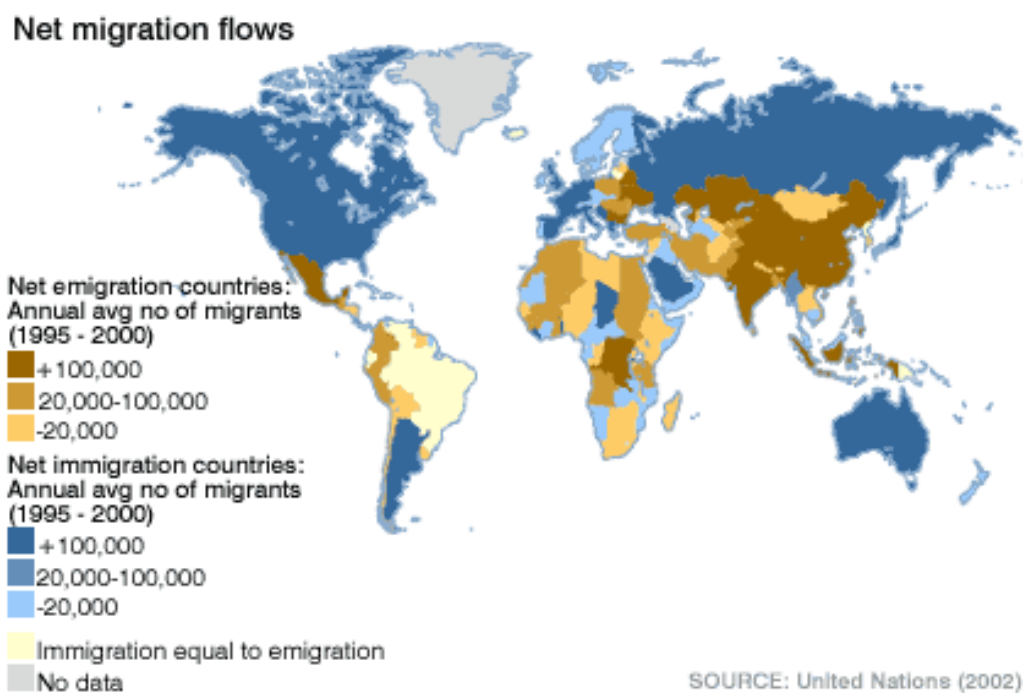
²⁸ Fassmann, Heinz i Münz, Rainer (1994), European Migration in the Late Twentieth Century

²⁹ Ibid.

međunarodnih migracija. Političke promjene u Srednjoj i Istočnoj Europi otvorile su vrata masovnoj migraciji na Zapad te kulminirale takozvanim “masovnim pokretom 1989.-1990. Do tada, osim povremenih migracijskih erupcija iz Mađarske, Čehoslovačke i Poljske nije bilo značajnijeg kretanja stanovništva. Populacija koja je bila u najvećoj mjeri zahvaćena etnički motiviranim migracijama bila je sastavljena od pripadnika nacionalnih manjina. U Njemačku ulaze većinom etnički Nijemci iz SSSR-a, Poljske, Rumunjske i drugih istočnoeuropskih zemalja.³⁰

Od 1997. godine uočava se pojava novih trendova, rastući je i problem ilegalnih imigracija, pogotovo u zemljama Mediterana – Italiji, Španjolskoj, Portugalu i Grčkoj. Potreba za kvalificiranom radnom snagom sve je veća, pa se izdaju privremene radne dozvole na pet godine, koje se mogu obnavljati. Uzrok tome sve je veći razvoj novih tehnologija. Istodobno, starenje populacije u zemljama članicama Europske stvorilo je potrebu za pomoćnim poslovima u kući, te za poslovima unutar zdravstva i obrazovanja.

Slika 3. Godišnje migracije od 1995. do 2000. godine.

Izvor: United Nations (2002.)

<http://www.un.org/en/decolonization/pdf/worldtoday.pdf> 28. lipnja 2015.

³⁰ Zlatković Winter, Jelena (1997), Selidbe nakon II. Svjetskog rata, Leksikografski zavod M. Krleža str. 112-113

3.4. Kulturalne različitosti kao posljedica migracija naroda Europe

Nakon masovnih migracija 1989. godine pojačavaju se nastojanja za integracijom i asimilacijom imigranata, te se počinju primjenjivati obrazovne i socijalne mjere kao odgovor na nove potrebe. Tako dolazi do pojave etničkih manjina u Zapadnoj Europi. Dok je za visokoobrazovanu migraciju uglavnom karakteristična individualna integracija, manje obrazovani imigranti često doživljavaju diskriminaciju. Tako u Velikoj Britaniji nastaje strah od “obojenih geta”, u Francuskoj od “arapskog kvarta”, u Njemačkoj od “turskih područja”.

Termin *multikultura* sve se više upotrebljava da bi se označila kulturna raznolikost suvremenih društava koja su velikim dijelom i rezultat migracijskih kretanja. Multikulturalizam također sadrži jamstva manjinskih kulturnih i lingvističkih prava. Cilj je zahtjev za punim političkim, ekonomskim i socijalnim uključivanjem svih članova društva bez obzira na etničko podrijetlo.

Schengenskim sporazumom ukinute su granice između zemalja EU, pa se sve veće značenje pridaje vanjskim granicama. Sporazum nudi okvir u upravljanju granicama koje zemlje članice postupno provode.

Kako vidimo, imigracijska politika zemalja useljavanja se mijenja, od liberalne pedesetih i šezdesetih godina, preko restriktivne od sedamdesetih. Ujedinjavanjem Europe dolazi do zajedničke brige članica EU oko svojih vanjskih granica. Kratkoročno, očekuje se migracija iz Istočne Europe uzrokovana povećanjem EU, ali dugoročno migracija će biti veća iz manje razvijenih zemalja³¹.

³¹ Angenendt, Steffen, (1999), *Asylum and Migration Policies in the European Union*, Berlin, Institute of German Society for Foreign Affairs

4. KRETANJE STANOVNIŠTVA KROZ POVIJEST U REPUBLICI HRVATSKOJ

U ovome se poglavlju istražuje prirodno kretanje stanovništva kroz povijest na teritoriju Republike Hrvatske. Analiza se vrši na temelju dostupnih statističkih podataka iz popisa stanovništva. S obzirom da je prvi takav popis izvršen 1857. godine, analizira se razdoblje od tada do danas, te se daje zaokruženi pregled predmetne tematike na konkretnom primjeru države. Poseban se naglasak stavlja na demografsku tranziciju u Republici Hrvatskoj, te se u konačnici predočava tekuće demografsko stanje prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011.

Na razvoj stanovništva Hrvatske utjecala su prirodna kretanja i povijesna zbivanja i to: prirodna kretanja – natalitet i mortalitet; mehanička kretanja – migracije i emigracije; destabilitetni čimbenici – ratovi, epidemije, gospodarske krize i politička stanja.

Shodno navedenome, prvi direktan utjecaj na stanovništvo Hrvatske imali su Prvi i Drugi svjetski rat. Burna povijesna zbivanja utjecala su na brze promjene u broju stanovnika (Tablica 4.).

Tablica 4. Broj stanovnika Republike Hrvatske kroz povijest

Godina	Broj stanovnika	1857 = 100	Verižni indeksi
1857.	2 181 499	100	-
1868.	2 398 292	109.9	109.9
1880.	2 506 228	114.9	104.5
1890.	2 854 558	130.9	113.9
1900.	3 161 456	144.9	110.8
1910.	3 460 584	158.6	109.5
1921.	3 443 357	157.8	99.5
1931.	3 785 455	173.5	109.9
1948.	3 779 858	173.3	99.9
1953.	3 963 022	181.7	104.8
1961.	4 159 696	190.7	105
1970.	4 426 221	202.9	106.4
1981.	4 601 469	210.9	104
1991.	4 784 265	219.3	104

Izvor: Akrap, A. (1995.): "Demografsko stanje i procesi u Hrvatskoj s osvrtom na privremeno okupirani prostor", <http://hrcak.srce.hr/file/46821>, 14. lipnja 2015., str. 2.

Osim ukupnog broja stanovnika u Hrvatskoj u promatranom razdoblju, zanimljivo je analizirati i prirodna kretanja stanovništva kroz godine (Tablica 5.).

Tablica 5. *Prirodna kretanja stanovništva kroz povijest u Hrvatskoj*

Godina	Broj			Stopa (na 1000) stanovnika		
	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast	Nataliteta	Mortaliteta	Prirodnog prirasta
1948.	89 049	52 416	36 633	23,5	13,8	9,7
1950.	95 560	47 292	48 268	24,8	12,3	12,5
1955.	88 657	42 035	46 622	22,1	10,5	11,6
1960.	76 156	41 361	34 795	18,4	10	8,4
1965.	71 186	39 936	31 250	16,7	9,4	7,3
1970.	61 103	44 147	16 956	13,9	10	3,9
1975.	67 016	45 640	21 379	14,9	10,1	4,8
1980.	68 220	50 100	18 120	14,9	10,9	4
1985.	62 665	52 067	10 588	13,5	11,2	2,3
1990.	55 409	52 192	3 217	11,6	10,9	0,7
1991.	51 829	54 832	-3 003	10,8	11,4	-0,6
1992.	46 970	51 800	-4 830	9,8	10,8	-0,1

Izvor: Akrap, A. (1995.): "Demografsko stanje i procesi u Hrvatskoj s osvrtom na privremeno okupirani prostor", <http://hrcak.srce.hr/file/46821>, 14. lipnja 2015., str. 2.

Prvi popis stanovništva Republike Hrvatske izvršen je 31. listopada 1857. godine. Od tada do 1991. godine, kupan broj stanovnika porastao je za 119%, te je 1991. godine zabilježeno 4 784 265 stanovnika Hrvatske.³² Razdoblje nakon ratova obilježeno je smanjenjem prirodnog priraštaja kao rezultata smanjene stope nataliteta. Na primjeru Hrvatske vrlo je važno razmotriti početak i ekspanziju demografske tranzicije.

Demografska tranzicija u Hrvatskoj započela je oko 1880. godine i trajala sve do 70-tih godina prošloga stoljeća. Ubrzana tranzicija u sferi nataliteta bila je rezultat sljedećih čimbenika:

- društveno-gospodarskog razvoja;
- intenzivnog iseljavanja od druge polovice 19. stoljeća;
- direktnih i indirektnih demografskih gubitaka tijekom Prvog i Drugog svjetskog rata;
- pandemije španjolske gripe krajem Prvog svjetskog rata;
- brzog procesa dezarizacije;
- "privremenog" rada u inozemstvu.³³

32 Akrap, A. (1995.). "Demografsko stanje i procesi u Hrvatskoj s osvrtom na privremeno okupirani prostor", <http://hrcak.srce.hr/file/46821>, 14. lipnja 2015., str. 4.

33 Vekarić, N.; Vranješ-Šoljan, B. (2009.): "Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj", HAZU, Zavod za povijesne

Demografska tranzicija u Hrvatskoj započela je spomenute godine, a početak je obilježio pad stope mortaliteta ispod 30 umrlih na 1000 stanovnika. Razdoblje 1930-ih godina obilježio je pak pad stope nataliteta ispod 30 živorođenih na 1000 stanovnika. Petogodišnji i desetgodišnji prosjeci opće stope nataliteta, uglavnom su stagnerali na značajno većoj razini od 30 živorođenih na 1000 stanovnika do 1930. godine. Nakon te godine strmo padaju, čak su i u vrijeme „*baby booma*“ i kreću se znatno ispod te granice. Ubrzano demografsko starenje započelo je 1950-ih godina sa završetkom tranzicije mortaliteta koja je podrazumijevala opću stopu mortaliteta ispod 15 umrlih na 1000 stanovnika. Ubrzanje demografskog starenja stanovništva zabilježeno je 1980-ih kada je završila i tranzicija nataliteta (opća stopa ispod 15 živorođenih na 1000 stanovnika).³⁴

Napominje se da je od 1880. do 1910. udio umrle dojenčadi i djece do pete godine starosti, u ukupnom broju umrlih povećao sa 48% u 1880. godini na čak 50% u 1910. godini. Tijekom 19. i 20. stoljeća mortalitet dojenčadi u Hrvatskoj bio je najveći u Europi. Početkom 20. stoljeća svako četvrto dijete umiralo je u prvoj godini života. Sredinom ovog stoljeća stopa mortaliteta dojenčadi je iznad 100 na 1000 živorođenih. Pri kraju demografske tranzicije (od 1950. do 1980.) i u posttranzicijskoj etapi (od 1980. godine) mortalitet dojenčadi i odraslog stanovništva bio je veći u Hrvatskoj nego u državama Zapadne Europe.³⁵

Komparativnim istraživanjima migracija u razdoblju od 1948. do 1991. godine pokazuje se da je u tom razdoblju Hrvatska imala negativan imigracijski saldo za 102 430 osoba. Ako se promatra kontingent stanovništva u zemlji u tom razdoblju, on je manji za 387 610 stanovnika. Pozitivan migracijski saldo u "unutrašnjim" migracijama znatno je nadmašen negativnim migracijskim saldonom s inozemstvom.

Važno je istaknuti problem starenja stanovništva s kojim se Hrvatska susrela još tijekom prošlosti. Ta tendencija podrazumijeva porast udjela osoba starijih od 60 ili 65 godina. Analiza realnog stanja demografskog starenja stanovništva zemlje analizira se prema određenim kriterijima. Ako je udio stanovništva starijeg od 60-65 godina dostigao razinu 12% i više, smatra se da je stanovništvo te populacije počelo demografski starjeti. Primjera radi, navodi se podatak za Hrvatsku, pri čemu je udio osoba 60 i više godina 1991. godine iznosi 17.5 %. Nadalje, indeks starenja koji pokazuje broj osoba iznad 60 godina na 100 osoba od 0 do 20 godina, a kad taj udio prijeđe razinu 40%, smatra se da je stanovništvo zašlo u proces starenja. Ovaj je pokazatelj 1991. godine u Hrvatskoj iznosio čak 66.7%. Također, smatra se da proces starenja počinje kada

znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, str. 13.-17.

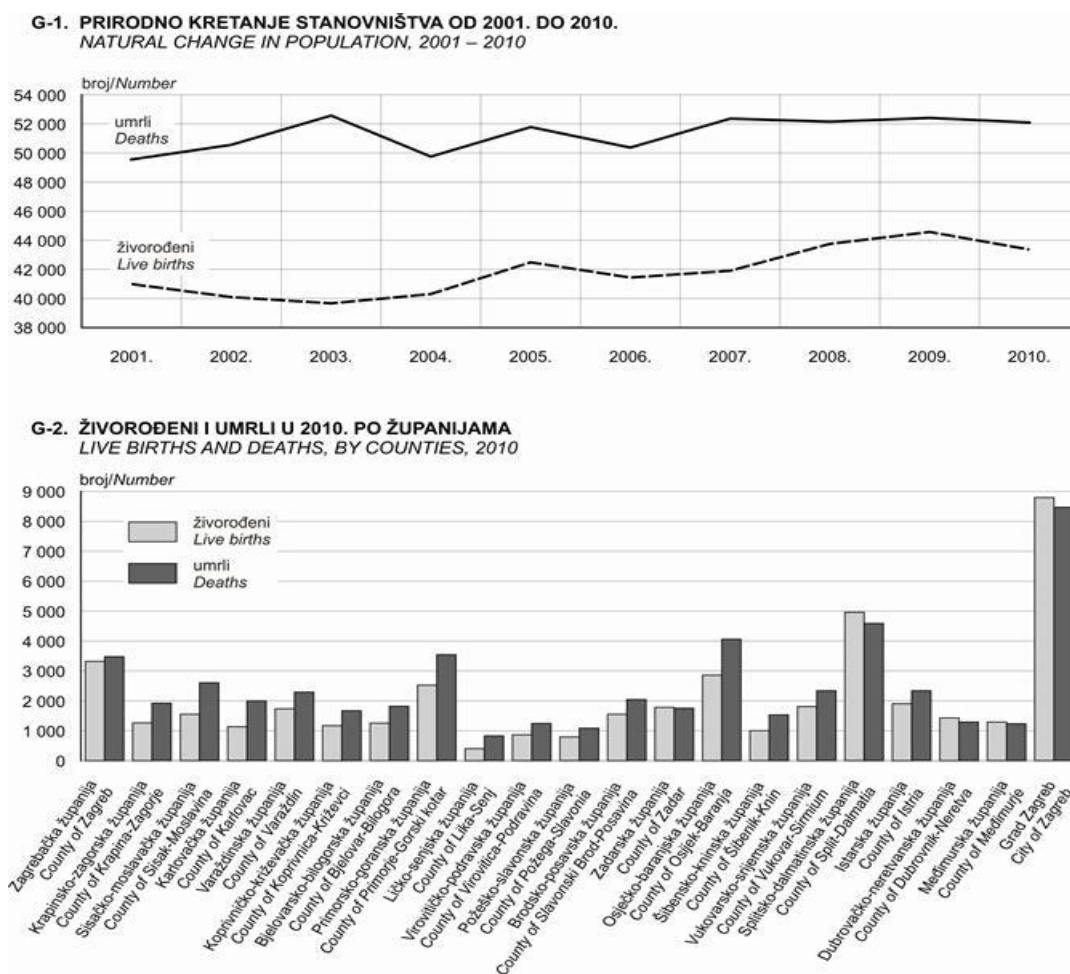
34 EFZG (2012.): "Zbornik sažetaka znanstvenog skupa, Demografija u Hrvatskoj", <http://web.efzg.hr/dok/KID/DEMOGRAFIJA%20U%20HRVATSKOJ.pdf>, 15. lipnja 2015., str. 9.-11.

35 Ibid.

prosječna starost stanovništva iznosi 30 i više godina. U Hrvatskoj je 1991. godine prosječna starost stanovništva bila 37.1 godinu.³⁶

Nakon povijesnog pregleda kretanja stanovništva u Hrvatskoj daje se pregled temeljnih pokazatelja iz posljednja dva Popisa stanovništva u Hrvatskoj. Godine 2001. ukupan broj stanovnika u Hrvatskoj bilježio je 4 437 460 osoba. Prirodno kretanje stanovništva u razdoblju od 2001. do 2010. godine prikazano je na slici što slijedi, a daje se prikaz živorođenih i umrlih u 2010. godini po županijama (Slika 4.).

Slika 4. Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj 2001.-2010.

Izvor: DZS (2011.): "Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj 2010. godine", http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/07-01-01_01_2011.htm, 15. lipnja 2015., str. 3.

U 2010. godini zabilježen je pad broja živorođene djece u odnosu na prethodnu godinu za 2,7%. pri tome je stopa nataliteta iznosila 9,8%, a mortaliteta 11,8%. Iz navedenoga proizlazi negativan prirodni priraštaj -2%, što predstavlja jedan od problema Hrvatske i njezina gospodarstva čak i danas. Napominje se poražavajuća činjenica da je prosječna starost stanovništva 2010. godine

36 Ibid.

bila 41,7%, što potvrđuje da je demografsko starenje još uvijek ozbiljan problem u Hrvatskoj.³⁷

Prema posljednjem popisu stanovništva u Hrvatskoj živi 4 290 612 stanovnika, što je za oko 150 000 ljudi manje nego 2001. godine. U 2011. ukupno je rođeno 41 342 djece, no zabilježen je pad broja živorođene djece za 5,0% u odnosu na 2010. godinu. Stopa nataliteta u 2011. iznosila je 9,4% dok je stopa totalnog fertiliteta iznosila 1,41% što je znatno ispod razine jednostavne reprodukcije. U 2011. umrlo je 51 019 osoba što je manje za 2,1% nego u prethodnoj godini. Stopa mortaliteta u 2011. godini iznosila je 11,6 %. Stopa prirodnog prirasta u 2011. godini bila je negativna i iznosila je -2,2, a vitalni indeks (živorođeni na 100 umrlih) iznosio je 80,7 %.³⁸

Shodno navedenome, potvrđuje se činjenica da se Hrvatska već duži niz godina suočava s demografskim problemima koji podrazumijevaju negativan prirodni priraštaj, starenje stanovništva, te veliki broj iseljavanja iz države u potrazi za boljim životnim uvjetima. Može se reći da je u suvremeno doba na ovakve rezultate utjecala i svjetska ekonomska kriza, a dijelom su rezultat nasljeđa iz povijesnih zbivanja. Raznim poticajnim aktivnostima i povoljnom socijalnom politikom Vlada bi trebala djelovati na rješenje ovoga problema koji postaje sve izraženiji, a utječe na mnoge aspekte u državi.

37 DZS (2011.): "Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj 2010. godine", http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/07-01-01_01_2011.htm, 15. lipnja 2015., str. 3.

38 DZS (2012.). "Prirodno kretanje stanovništva u 2011. godini", http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1466.pdf, 15. lipnja 2015., str. 15.

5. RAZMJETAJ STANOVNIŠTVA NA ZEMLJI

Prostorni razmjetaj stanovništva na Zemlji označava etapu u stalnom prilagođavanju milijuna pojedinaca različitim pogodnim i društveno-gospodarskim uvjetima. Danas tehnologija omogućuje ljudima da žive gotovo na svakom dijelu zemljine površine, neka područja Zemlja nisu privlačna za naseljavanje zbog teških i surovih prirodnih uvjeta za život, a i zbog toga što pružaju vrlo malo mogućnosti sredstava za život.³⁹

Tablica 6. *Površina, stanovništvo i gustoća naseljenosti kontinenata 2005. godine (procjena UN)*

Kontinent	Površina		Stanovništvo 2005.		
	U 1000 km ²	%	U milijunima	%	Na 1 km ²
Afrika	30305	22,2	906	14,0	29,9
Angloamerika	21962	16,1	331	5,1	15,1
Australija i Oceanija	8536	6,3	33	0,5	3,9
Azija	44397	32,6	3905	60,4	88
Europa	10520	7,7	728	11,3	69,2
Latinska Amerika	20535	15,1	561	8,7	27,3
Naseljeno kopno	136255	100	6464	100	47,4
Cijelo kopno	149000		6464		43,4

Izvor: Un Population Division 2005.

Širok je spektar društveno-gospodarskih čimbenika u razmjetaju stanovništva. Stupanj gospodarskog i tehnološkog razvoja, politički sustav i organizacija, religija, stupanj obrazovanja, društveni položaj i drugi čimbenici mogu, izravno ili neizravno, utjecati na stopu rodosti i smrtnosti. To pridonosi oblikovanju prostorno razmjetaja stanovništva u pojedinim regijama.

Veliki su razlike u razmjetaju stanovništva unutar pojedinih kontinenata. To možemo svesti na 3 skupine:

- Velika je gustoća u područjima povoljne prirodne osnove, pri čemu je mogućnost natapanja tla jedna od najstarijih privlačnih čimbenika.
- Ljude privlače nizinski krajevi. Više od polovice svjetskog stanovništva živi u područjima

³⁹ Nejasmić, I. (2005.). „Demografija stanovništvo u prostornim odnosima i procesima“ Školska knjiga d.d. Zagreb, 2005. Str. 16.

do 200 m nadmorske visine.

- Stanovništvo se skuplja na rubovima kontinenata. Otprilike dvije trećina svjetskog stanovništva žive unutar 500 km od obale.

O značenju prirodne osnove u razmišljanju stanovništva svjedoče i pojasevi na Zemlji.

Tablica 7. Razmještaj stanovništva na Zemlji po pojaseima geografske širine 2000. godine.

Pojas geografske širine	Postotak stanovništva svijeta
60-90°	0,2
40-60°	20,5
20-40°	49,0
0-20°	16,7
Sjeverna polutka	86,4
0-20°	6,5
20-40°	6,5
40-60°	0,6
60-90°	0,0
Južna polutka	13,6
Ukupno	100,0

Izvor: Nejasmić, I. (2005.). „Demografija stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, str. 17.

Primorja su mnogo naseljenija od unutrašnjosti kontinenata, a neravnomjernost se očituje u gustoći naseljenosti istočnih i zapadnih primorja, s tim što su istočna primorja naseljenija. Ovim se ne umanjuje uloga društveno-povijesnih zbivanja u razmještaju stanovništva. Primjer je kolonizacija Novog svijeta, koja je započela na obalama oceana, a na obalama su nastala i razvila se gospodarska i populacijska središta. Može se istaknuti da najsjevernija i najjužnija gradska naselja leže u primorju, od Murmanska i Hatagene na sjeveru do Punta Arenasa na jugu.

Valja istaknuti da je stanovništvo svijeta zgusnuto u razmjernom malom broju zemalja. U dvadeset najmnogoljudnijih zemalja živi čak tri četvrtine svjetskog stanovništva. Predvođe Kina i Indija u kojima živi 37,4 % svjetskog stanovništva.

Predočeno pokazuje da je izrazita neravnomjernost, glavno obilježje razmještaja stanovništva svijeta. Razlike u naseljenosti, kako je utvrđeno povećavaju se sa smanjenjem promatrane prostorne jedinice. Za razumijevanje razmještaja stanovništva nekog prostora, (otoka,

primjerice) nužno je proučiti posebnosti djelovanja pojedinih prirodnih i društvenih čimbenika (modifikatora).

Velike razlike u gustoći naseljenosti potvrđuju da i u slučaju antroposfere Zemlju obilježavaju krajnosti. Moglo bi se istaknuti da teškoća u naseljenosti ekumene nije toliko u ukupnom broju, niti u prosječnom broju stanovnika po jedinici površine, koliko u neravnomjernom razmještaju stanovništva. To je jedna od temeljnih značajki i bitna teškoća suvremenog čovječanstva.

6. ZAKLJUČAK

Posebnost neke države očituje se u mnogim elementima kao što su geografski položaj, teritorij, gospodarstvo, ali prvenstveno, jedan od najvažnijih elemenata su upravo ljudi. Zbog toga se poznavanje i izučavanje demografije posebno ističe i naglašava.

Demografija kao znanost ima induktivan efekt jer povezuje mnoge druge znanosti. Možemo reći da ona predstavlja kariku između povijesti, sociologije, logike, ekonomije ali niza ostalih znanosti. Njezinoj analizi pristupa se s velikom pažnjom i na detaljistički način upravo zbog specifičnosti istraživanja i vrijednosti prikupljenih i obrađenih podataka.

S aspekta demografije svijeta, odnosno kretanja broja stanovništva kroz povijest, može se uočiti da se identificiraju neke temeljne prekretnice, to jest povijesni događaji koji su utjecali na intenzivniji rast stanovništva. Pri tome se misli na ljudska dostignuća u osiguranju boljih životnih uvjeta, bilo da se radi o prosperitetu, unapređenju egzistencijalnih uvjeta, napretka medicine i ostaloga. S druge strane, postoje i čimbenici koji su direktno utjecali na smanjenje broja stanovnika, kao ratovi, političke nestabilnosti, epidemije ili prirodne pojave. U današnjici se susrećemo s ne s razmjerom koncentracije stanovništva prema dijelovima svijeta, regijama. Najveći broj stanovnika generalno imaju najmanje razvijene i nerazvijene zemlje, dok one razvijenije bilježe manji broj stanovnika. Razlog tome leži u informiranosti stanovništva, edukaciji, ulozi žene u obitelji, korištenju i dostupnosti kontracepcije, te ostalome. Ističe se da su zemlje s većim brojem stanovnika i većim prirodnim priraštajem, te većom stopom nataliteta, često i najsiromašnije zemlje u kojima vlada glad, neobrazovanost i duboka neimaština. Također, one su gospodarski nerazvijenije i globalno izoliranije od ostatka svijeta.

Republika Hrvatska već duži niz godina bilježi negativan prirodni priraštaj, te demografsko starenje stanovništva. Podatci o navedenome su poražavajući i impliciraju mnoge probleme koji se prvenstveno očituju kroz gospodarstvo i radnu snagu. Ovakvim scenarijem polagano se utječe na nestajanje ovoga stanovništva i neodrživost. Smatra se da bi Vlada restriktivnim mjerama i aktivnostima, te uređenjem povoljne socijalne politike trebala u što skorijem roku djelovati na rješenje ovoga problema.

LITERATURA

POPIS KNJIGA:

- Nejasmić, I. (2005.). „Demografija stanovništvo u prostornim odnosima i procesima“ Školska knjiga d.d. Zagreb, 2005.
- Wertheimer-Baletić, A. (1999.): "Stanovništvo i razvoj", Mate, Zagreb, str. 39.
- Vekarić, N.; Vranješ-Šoljan, B. (2009.): "Početak demografske tranzicije u Hrvatskoj", HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubovniku, Zagreb-Dubrovnik

POPIS INTERNET IZVORA I ZNANSTVENIH ČLANAKA:

- Akrap, A. (1995.): "Demografsko stanje i procesi u Hrvatskoj s osvrtom na privremeno okupirani prostor", <http://hrcak.srce.hr/file/46821>
- DZS (2011.): "Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj 2010. godine", http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2011/07-01-01_01_2011.htm
- EFZG (2014.): "Procjene i projekcije kretanja svjetskog stanovništva", <http://web.efzg.hr/dok/DEM//pmedjimurec/4%20Procjene%20i%20projekcije%20kretanja%20svjetskog%20stanovni%C5%A1tva.pdf>
- EFZG (2012.): "Zbornik sažetaka znanstvenog skupa, Demografija u Hrvatskoj", <http://web.efzg.hr/dok/KID/DEMOGRAFIJA%20U%20HRVATSKOJ.pdf>
- Hrvatska enciklopedija: "Demografija", <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=14510>
- Kri, I. (2011.): "Pročitajte kako je svijet narastao na 7 milijardi stanovnika", <http://www.index.hr/vijesti/clanak/procitajte-kako-je-svijet-narastao-do-7-milijardi-stanovnika/580365.aspx>
- PRVA: "Industrijska revolucija", <http://www.prva.hr/images/pdf/LEKCIJA%2013%20-%20INDUSTRIJSKA%20REVOLUCIJA.pdf>
- Vekarić, N. (2010.): "Metoda "reprezentativne kapi" i genealoška metoda u povijesnoj demografiji", <http://hrcak.srce.hr/63758>

POPIS SLIKA

Slika 1. Rast svjetskog stanovništva (povijesni pregled i buduće projekcije)	10
Slika 2. Stope rasta svjetskog stanovništva	12
Slika 3. Godišnje migracije od 1995. do 2000. godine.	16
Slika 4. Prirodno kretanje stanovništva u Hrvatskoj 2001.-2010.	21

POPIS TABLICA

Tablica 1. Stopa rasta svjetskog stanovništva 2005.-2010. Godine.....	12
Tablica 2. Najnaseljenije zemlje svijeta 2014. godine	13
Tablica 3. Demografska tranzicija u razvijenim i nerazvijenim zemljama	14
Tablica 4. Broj stanovnika Republike Hrvatske kroz povijest	18
Tablica 5. Prirodna kretanja stanovništva kroz povijest u Hrvatskoj	19
Tablica 6. Površina, stanovništvo i gustoća naseljenosti kontinenata 2005. godine (procjena UN)	23
Tablica 7. Razmještaj stanovništva na Zemlji po pojasima geografske širine 2000. godine.....	24